

Titelgegevens / Bibliographic Description

Titel	Een onbekende editie van een werk van E. Teellinck / W.J. op 't Hof.
Auteur(s)	Hof, W.J. op 't
In	<i>Documentatieblad Nadere Reformatie</i> , 15 (1991), no. 1 (Voorjaar), p. 66-68.
Copyright	2006 / W.J. op 't Hof SSNR Claves pietatis.
Producent	Claves pietatis / 2007.08.08; versie 1.0
Bron / Source	Onderzoeksarchief / Research Archive Nadere Reformatie
Website	Sleutel tot de Nadere Reformatie
Nummer	B99000916

De digitale tekst is vrij beschikbaar voor persoonlijk gebruik, voor onderzoek en onderwijs. Respecteer de rechten van de rechthebbenden. Commercieel gebruik is niet toegestaan.

The digital text is free for personal use, for research and education. Each user has to respect the rights of the copyright holders. Commercial use is prohibited.

Het 'Onderzoeksarchief Nadere Reformatie' bevat digitale documenten over het gereformeerd Piëtisme en de Nadere Reformatie in Nederland tot 1800. Het is doorzoekbaar met de 'Bibliografie van het gereformeerd Piëtisme in Nederland (BPN)' op de website 'Sleutel tot de Nadere Reformatie'.

The 'Research Archive Nadere Reformatie' contains digital documents about reformed Pietism and the Nadere Reformatie in the Netherlands until 1800. These can be retrieved by searching the 'Bibliography of the reformed Pietism in the Netherlands (BPN)' database at the 'Sleutel tot de Nadere Reformatie' website.

XV-66

EEN ONBEKENDE EDITIE VAN EEN WERK VAN E. TEELLINCK

W. J. op 't Hof

Reactie op W. Heijting

De reden dat in dit artikel allereerst kritisch wordt ingegaan op de voorgaande boekbespreking door W. Heijting, is niet zozeer gelegen in de ieder mens aangeboren drang tot zelfrechtvaardiging, maar veelmeer in de bovenpersoonlijke afkomst van het gerecenseerde boekje. Weliswaar heb ik zelf de stof verzameld en de tekst opgesteld, maar daarbij ben ik uitgegaan van uitgangspunten die door de werkgroep Primaire Bibliografie waren vastgesteld. En het zijn nu juist die uitgangspunten waar Heijting moeite mee heeft. Namens de genoemde werkgroep wil ik nu trachten om de eenmaal genomen beslissingen toe te lichten en te verdedigen.

Het voorgaande zou de indruk kunnen wekken dat Heijtings recensie niet op prijs gesteld wordt. Hiervan is evenwel geen sprake. De positief bedoelde beoordeling is positief ontvangen. Contact tussen Heijting en mij over de recensie resulteerde in een werkstuk van hem met aanbevelingen inzake volgende publikaties van de werkgroep. Dat stuk is in de groep besproken, maar heeft niet geleid tot een ingrijpende koerswijziging. Wel zullen er op onderdelen aanvullingen en veranderingen in de toekomstige werkwijze toegepast worden. Voortaan zal bij voorbeeld meer dan één exemplaar van een editie genoemd worden. De recensie heeft dus wel degelijk haar uitwerking gehad, ook al beoogde de recensent er nog veel meer mee. De werkgroep wil ook langs deze weg haar erkentelijkheid voor Heijtings bijdragen uitspreken.

De discrepantie tussen Heijting en de werkgroep bestaat voornamelijk hierin dat de eerste er erg voor geporteerd is om de bibliografische beschrijving zo nauw mogelijk aan te sluiten bij de in de bibliografische specialistenwereld gezaghebbende methode, terwijl de tweede niet meer beoogt dat een functionele bibliografische lijst, die voor allerlei vakspecialisten als basis voor verder onderzoek kan dienen. Zo vormen de door de recensent niet noodzakelijk geachte afbeeldingen van de titelpagina's zowel functioneel - ze moeten in de toekomst inderdaad wel groter ! - als met het oog op de aantrekkelijkheid en de verkoopbaarheid van de uitgave een eerste voorwaarde. De functionaliteit is ook de reden dat bewust is afgezien van het gesprek met de bibliografische literatuur. De problemen die dat had gegeven - Heijtings artikel geeft er reeds enige voorbeelden van - en de ruimte die de behandeling daarvan had gevegd, behoren in de sfeer van de specialistische werkwijze thuis. Voorts is gekozen voor de methode van autopsie. Alleen de exemplaren die de onderzoeker zelf in handen heeft kunnen krijgen, worden beschreven. Waarom in de literatuur genoemde exemplaren soms niet vermeld zijn, heeft dan ook te ma-

ken met het in de desbetreffende bibliotheek zoekgeraakt-zijn of compleet-zijn van een exemplaar.

Met de functionaliteit houdt een ander kritisch onderdeel van de bespreking samen. Heijting geeft in het slot van zijn betoog aan dat het uiteindelijk om de inhoud der geschriften moet gaan. Dat mag zo zijn, maar dat is een verder liggend doel. Zich bezighouden met tekstuele verschillen tussen de diverse edities en varianten is - al weer - specialistenwerk. De door de werkgroep en auteur beoogde functionaliteit heeft echter niet zozeer betrekking op de inhoud, als wel op het doel om aan de hand van het aantal drukken en pagina's en van het formaat de *omvang* van de Nadere Reformatie nader te bepalen. Meer wordt niet gepretendeerd. Meer moet men er ook niet van verwachten. Voortaan zal daarom ter vermindering van misverstanden ook niet meer van bibliografie, maar van bibliografische lijst gesproken worden.

Onbekende editie

Ondanks mijn dringende oproep om aanvullingen te melden, heb ik tot dusver er niet één ontvangen. Dat ik hier toch een onbekende uitgave van een geschrift van E. Teellinck aan het licht kan brengen, heb ik middelijkerwijze aan mijn collega J. van der Haar te danken. Aangezien ik ooit een paar dagen op de hoofdbibliotheek der "Franckesche Stiftungen" te Halle doorgebracht had, wist ik iets van de onder andere Nederlandstalige schatten die deze bibliotheek herbergt en had ik hem dat medegedeeld. Hierdoor was zijn verlangen gewekt om met het oog op zijn eigen bibliografische onderzoek die bibliotheek bezoeken. Hij zag tegen de reis op en wist mij over te halen om hem gedurende een kleine week te vergezellen. Zelf zal hij in een apart artikel verslag van zijn bevindingen en ontdekkingen aldaar doen.

De genoemde bibliotheek te Halle bezit een overvloed aan zeldzame en soms unieke piëtistica, niet slechts in het Duits, maar ook in het Nederlands. Dit bleek mij opnieuw toen ik daar bezig was. Opeens stuitte ik op een uitgave van een werkje van E. Teellinck waarvan ik direkt vermoedde dat het wel eens een unicum zou kunnen zijn. Omdat ik mijn desbetreffende bibliografie thuisgelaten had, kon ik mijn vermoeden niet ter plaatse verifiëren. Uit voorzorg maakte ik wel de nodige aantekeningen.

Na thuiskomst werd het vermoeden bewaarheid. Het in Halle onder signatuur 184 B 24 bewaarde exemplaar van een geschrift van E. Teellinck betreft een onbekende editie.

Aanvulling

Het huidige nummer 18 uit de bibliografie van de werken van E. Teellinck verandert nu in nummer 18a, terwijl de nieuwe editie nummer 18b wordt. De bibliografische gegevens van het nieuwe nummer zijn:

8°. *8**8***8*****4A-I⁸K⁴

55, [1], 152 pp.

1 titelpagina

3-52 dedicatie van Ireneus Philalethius aan de Staten-Generaal

53-55 Bijbelteksten

1-152 tekst

XV-68

Van deze uitgave ziet de titelpagina er als volgt uit:

A M O S,
O F T E
De Siender Israels/
ONTDECKENDE

De gelegentheytt van het Gere-
formeert droevich Christen-we-
sen al de werelt door.

Ende insonderheyt
Onses Landts, ende der Kercke hier te
Lande,

Met aen-wijfinghe
Dan het gene tot beyder byede dient/
D O O R
IRENEVM PHILALETHIVM,

Tot UTRECHT,
By Lucas de Vries, Boeckver-kooper
woonende onder de Snippe-bluczt
ANNO 1660.

Gevolgen

Door de vondst komt het totale aantal edities van E. Teellincks werken op 53, wordt het aantal geschriften dat slechts één editie kent teruggebracht tot 7 - van de 22 in totaal - , stijgt het aantal edities van volledig piëtistische aard van vijftien tot zestien en komt het aantal door Voetius in gang gezette herdrukken dat in het midden van de zeventiende eeuw te Utrecht het licht zag op 10. Bovendien kan de Utrechtse uitgever L. de Vries aan het desbetreffende register worden toegevoegd. Tenslotte komt het totale aantal pagina's in 8° nu uit op 1040.

Laat deze vondst voor iedereen een stimulans zijn om alert te blijven op onbekende uitgaven van geschriften van de Middelburgse lekevertegenwoordiger der Nadere Reformatie.

(BOEK)BESPREKING

J. Roodbeen (eindr.): *Bouwen om te dienen. Voetius' visie op onderwijs en leerling in hedendaags perspectief.* Uitgave ter gelegenheid van de opening van de nieuwbouw van de Voetiusscholengemeenschap te Goes op 2 maart 1989. Uitgave van: Vereniging tot het verstrekken van voortgezet onderwijs op gereformeerde grondslag voor Goes en omstreken. Goes 1989. Omslagontwerp: A. Geelhoed. Prijs: f 10,-. Te bestellen door storting op girorek. 3805.64.041 van Voetiusscholengemeenschap te Goes onder vermelding ... ex. Bouwen.

De onbekende Voetius 1589-1989. Lesbrieven voor achtereenvolgens bovenbouw-basisschool-brugklas, middenbouw, bovenbouw. Niet in de handel.

Muziekcassette: De onbekende Voetius 1589-1989. Muzikale avond op vrijdag 20 oktober 1989 in de Grote of Maria Magdalenakerk te Goes. Opname: WEMO-Goes. Grafische verzorging: Zeelandia Goes. Medewerkenden: Koor Musica Ricercata o.l.v. W. Jumelet, Koper Ensemble Paul van Belzen, Ada Jumelet blokfluit, Rinus Verhage kistorgel, Jaap Coppoolse hoofdorgel. Verkrijgbaar door overmaking van f 15,- op het bovengenoemde rekeningnummer.

G. H. Leurdijk

Toen in 1989 Gisbertus Voetius werd herdacht bleef de Voetiusscholengemeenschap te Goes bepaald niet in gebreke. Dat daarmee geen woord teveel is gezegd getuigt het bovenstaande drietal.

Bouwen om te dienen laat zien dat de visie van Voetius op onderwijs en leerling ook nu actueel is en waardevol. Het boekje telt 145 bladzijden. Het is geïllustreerd. De toonhoogte waarop de twaalf hoofdstukken zijn gesteld is populair en dus afgestemd op een breed publiek. Dat komt ook treffend uit in de praktische gerichtheid van de verschillende thema's. Vanaf hoofdstuk één ("Een scholengemeenschap "naar" Voetius") tot hoofdstuk twaalf ("Een lofdicht op Voetius' Sermoen"). Aan het eind treft de lezer een samenvatting aan, in tien punten. Van harte aanbevolen aan ouders, leerlingen, leerkrachten en iedereen die geïnteresseerd is in de voedingsbodem waarin het reformatorisch onderwijs wortelt!

Het drietal lesbrieven, samengesteld door de Voetiuswerkgroep en achtereenvolgens bedoeld voor bovenbouw-basisschool-brugklas, middenbouw en bovenbouw heeft de jeugdige bezoekers van de Voetiustentoonstelling ongetwijfeld rode oren bezorgd. Hoe eerder de reformatorische jeugd met gebruik van didactische hulpmiddelen zoals dit verwerkingsmateriaal eigen geestelijk verleden leert kennen, hoe beter. Het voorbeeld van de Voetiusschool verdient navolging! Proficiat!